

A gondolatritmust szorosabbra vonó kötöttségek a boldogmondások korai magyar fordításaiban

1. Az Újszövetség első szövegrészlete, amelyet a protestáns magyarázatos Biblia versszerűen tördel: a Hegyi Beszéd nyolc boldogmondása – azaz nyolcszoros üdvígérete – Máté evangéliuma 5. részének 3–10. versében. A szövegrészlet versszerű tördelése indokolt, mert ismétléseinek a rendje a gondolatritmus szabályozottságán túlmutat.

A korai magyar Újszövetség-fordításokban akad boldogmondás, amely az új Biblia-kiadásokban nagyon kevés változtatással tér vissza. Ilyen mindjárt a legelső (Mt 5: 3), amelynek szövegét kétsoros tördelésben a Münchener Kódexből (1466.; Codices Hungarici 7. Szerk. NYÍRI ANTAL. Bp., 1971. 103) és a protestáns magyarázatos Bibliából (Bp., 1996.), majd a Heltai-féle Újszövetségből (1562.) és a Szent István Társulatnál megjelent Biblia-fordításból (1973.) párhuzamosan idézem:

- 1466: *Bódogok lelki szegények,
mert övék mennyekn(e)k országa.*
- 1996: *Boldogok a lelki szegények,
mert övék a mennyek országa.*
- 1562: *Bódogok, akik lélekben szegények,
mert övék mennyeknek országa.*
- 1973: *Boldogok a lélekben szegények,
mert övék a mennyek országa.*

Ákad a korai boldogmondás-magyarázások között olyan is, amelynek értelmezéssel megtoldott szövege szükségképpen eltér más korai akkomodálások és az új Biblia-fordítások szövegé-

től. Az állítás igazolásául két boldogmondást idézek, ezúttal időrendben, szintén kétsoros tördelésben, a Müncheneri Kódex és a két új Biblia-fordítás mellett az egyiket a Székelyudvarhelyi Kódexből (1526–1528.; Régi Magyar Kódexek 15. Közzétési N. ABAFFY CSILLA. Bp., 1993. 490–3), mindkettőt pedig a Sylvester-féle Újtestamentumból (1541.) is. – Álljon itt előbb a negyedik boldogmondás (Mt 5: 6) öt változatban:

- 1466: *Bódogok, kik éheznek és szomjúhozna*k* igazságot,
mert ők megelé*g*ítettnek.*
 1526: *Bódogok, azkik éhezik és szomjohozják, azaz kívánják az igazságot,
mert ők megelé*g*ítettnek.*
 1541: *Bódogok, azkik éhezik és szomjúhozzák az Istennél való megigazulást,
mert ők megelé*g*ejtettek.*
 1973: *Boldogok, akik éhezik és szomjazzák az igazságot,
mert majd eltelnék vele.*
 1996: *Boldogok, akik éheznek és szomjaznak az igazságra,
mert ők megelé*g*ítettnek.*

Folytatólag pedig következék a nyolcadik boldogmondás (Mt 5: 10) négy változatban:

- 1466: *Bódogok, kik üldözetet szenvednek igazságért,
mert ők a mennyeknek országa.*
 1541: *Bódogok, azkik háborúságot szenvednek az kereszténi jó íletért,
mert ők a mennyeknek országa.*
 1973: *Boldogok, akik üldözést szenvednek az igazságért,
mert ők a mennyek országa.*
 1996: *Boldogok, akiket az igazságért üldöznek,
mert ők a mennyek országa.*

2. A nyolc boldogmondás fő szövegszervezője az ismétlés; mégpedig az Ószövetségből ismert gondolatritmus-változatoknál valóban kötöttebb rendű ismétlés, mely a mondat- és – ha úgy tetszik – sorkezdő szavak (*Bódogok/Boldogok...*, *mert...*) sorozatos visszatérésének, valamint a ket-tős keretezésnek köszönhető. Az átfogóbb keretet a korai Biblia-fordítások mindegyikében az első boldogmondás *mennyeknek országa* szókapcsolatának a nyolcadik boldogmondás zárlataként történő visszatérése, a szűkebb keretet pedig a korai fordítások túlnyomó többségében a negyedik boldogmondás *igazságot* és a nyolcadik boldogmondás *igazságért* szavának egybecsengése jelöli ki. A nyolc boldogmondáson mint egészen belül a szűkebb keret öt boldogmondást mintegy külön alegységbe von az arany metszés szabályainak (3+5) megfelelően. Az ily módon történő tagolást az a tény is támogatja, hogy a Máté evangéliumában sorakozó nyolc boldogmondás közül Lukács evangéliumában csak három tér vissza versszerű fogalmazásban (Lk 6: 20–21).

A korai Biblia-fordítások nyolc boldogmondásának szerkezeti váza tehát a következő:

- Bódogok..., mert (övék) mennyeknek országa.*
Bódogok..., mert (ők) ...
Bódogok..., mert (ők) ...
Bódogok... igazságot, mert (ők) ...
Bódogok..., mert (ők) ...
Bódogok..., mert (ők) ...
Bódogok..., mert (ők) ...
Bódogok... igazságért, mert (övék) mennyeknek országa.

3. A boldogmondások mindegyike ponttal zárul, felsorakoztató előszámlálásuk az utolsó boldogmondás kivételével mégis a zárlatok hangmagasságának bizonyos fokú lebegtetésére készítheti az olvasót. Ily módon a szövegre a gondolatritmus mellett a SZABÉDI LÁSZLÓTÓL *olvasó ritmus*-nak nevezett ritmusféleség is rámintázódhat (SZABÉDI, A magyar ritmus formái. Bukarest, 1955. 125–41).

4. A korai magyar Biblia-fordítások boldogmondásainak szövegében azonban a gondolatritmuson és az olvasó ritmuson egyaránt túlmutató, kötöttebb ritmust is érzékelhetünk. Ez a megállapítás a leginkább talán a Münchener Kódexben és a Heltai-féle Újszövetségben olvasható fordításváltozatra érvényes. – Következzék tehát, ezúttal is kétsoros tördelésben, az említett két forrás boldogmondásainak az olvasata.

A Münchener Kódex (1466.), akárcsak a többi kéziratok korai fordítás, a második és a harmadik boldogmondás sorrendjét a Vulgata nyomán felcseréli, a sorrendcserének a nyomtatott változatokkal történő összehasonlítást megkönnyítő alábbi kiigazítása tehát, bár önkényesnek látszik, valójában mégis igazolt.

- (1) *Bódogok lelki szegények,
mert övük mennyekn(e)k országa.*
- (2) *Bódogok, kik sírnak,
mert ők megvigasztaltatnak.*
- (3) *Bódogok kegyesek,
mert ők bírják a földet.*
- (4) *Bódogok, kik éheznek és szomjúhozhatnak igasságot,
mert ők megelégtetnek.*
- (5) *Bódogok irgalmazók,
mert ők irgalmasságot követn(e)k.*
- (6) *Bódogok tiszta jonhouak,
mert ők Istent látják.*
- (7) *Bódogok békeségesek,
mert ők Isten fiainak hívattatnak.*
- (8) *Bódogok, kik üldözetet szenvednek igasságért,
mert övük mennyeknek országa.*

A Heltai-féle Újszövetség (1562.) nyolc boldogmondása, sorrendjét illetően, nem kíván külön magyarázatot:

- (1) *Bódogok, akik lélekben szegények,
mert övük mennyeknek országa.*
- (2) *Bódogok, akik kesseregnek,
mert ezek megvigasztaltatnak.*
- (3) *Bódogok a kegyesek,
mert ezek bírják örökségül a földet.*
- (4) *Bódogok, akik éheznek és szomjúhozhatnak az igasságot,
mert ők megelégtetnek.*
- (5) *Bódogok az irgalmassok,
mert ők irgalmasságot nyernek.*
- (6) *Bódogok a tiszta szívűek,
mert ők meglátják az Istent.*

- (7) *Bódogok a békeességsek,
mert ők Isten fiainak hivatatnak.*
- (8) *Bódogok, kik háborgattatnak az igazságért,
mert övék mennyeknek országa.*

A két szövegváltozat kötöttebb, ütemhangsúlyos jellegű ritmusának kialakításában a nyolcszor ismétlődő, három szótagos *Bódogok* szóé a meghatározó szerep. Ennek a szónak a hangzása szabja meg, véleményem szerint, az utána következő ütemek terjedelmét és rendjét is. – A javasolható (de más értelmezést nyilván nem tévedhetetlenül kizáró) ütemezést az alább következő két képletsor rögzíti. Zárójelben a képletek előtt a boldogmondások sorszámát, a képletek után pedig a sorok szótagszámát jelölöm.

1466.	1562.
(1) 3//2//3 (8) 3//3//3 (9)	(1) 3//2//3//3 (11) 3//3//3 (9)
(2) 3//3 (6) 2//3//3 (8)	(2) 3//2//4 (9) 3//3//3 (9)
(3) 3//3 (6) 2//3//2 (7)	(3) 3//4 (7) 3//2//4//3 (12)
(4) 3//4//3//2//4 (16) 2//3//3 (8)	(4) 3//2//3//3//2//3//2 (18) 2//3//3 (8)
(5) 3//4 (7) 2//3//2//3 (10)	(5) 3//3//2 (8) 2//3//2//2 (9)
(6) 3//2//3 (8) 2//2//2 (6)	(6) 3//3//3 (9) 2//3//3 (8)
(7) 3//2//3 (8) 2//2//4//4 (12)	(7) 3//3//3 (9) 2//2//4//4 (12)
(8) 3//3//2//3//4 (15) 3//3//3 (9)	(8) 3//3//3//3//2 (14) 3//3//3 (9)

A fentiek szerint a Müncheneri Kódex boldogmondásainak 143 szótagja 51 ütembe rendeződik, az ütemek 56,86%-a három, további 31,37%-a pedig két szótagos. A Heltai-féle Újszövetség boldogmondásainak 161 szótagja 57 ütembe tagolódik, ezeknek 64,91%-a három, további 26,31%-a pedig két szótagos. A Müncheneri Kódex egyes boldogmondásainak páratlan sorba tördelt első fele 6–16, páros sorba tördelt második fele 6–12 szótagot számlál. A Heltai-féle Újszövetségben a páratlan sorok 7–18, a páros sorok 8–12 szótagosak. Az egyes boldogmondások terjedelme a Müncheneri Kódexben 13 és 24, a Heltai-féle Újszövetségben pedig 17 és 26 szótag között váltakozik. A két szövegváltozatban a következő tizenegy-, illetve tizenháromféle, két, három, négy, öt és hét ütemű sorral találkozunk (a sorképletek után zárójelben megadott gyakorisággal):

1466.	1562.
3//3 (2)	
3//4 (1)	3//4 (1)
2//2//2 (1)	
2//3//2 (1)	
2//3//3 (2)	2//3//3 (1)
	2//3//3 (1)
3//2//3 (3)	
	3//2//4 (1)

	3//3/2 (1)
	3//3/3 (2)
3//3//3 (2)	3//3//3 (3)
2//2//4//4 (1)	2//2//4//4 (1)
	2//3/2//2 (1)
2//3//2//3 (1)	
	3//2//3//3 (1)
	3//2//4//3 (1)
3//3/2//3//4 (1)	
	3//3/3//3/2 (1)
3//4//3/2//4 (1)	
	3//2//3//3/2//3/2 (1)

Az ütemkapcsolatok közül négy mind a két szövegváltozatban fellelhető: a 3//4 és a 2//2//4//4 összesen kétszer-kétszer, a 2//3/3 összesen háromszor, a 3//3//3 pedig összesen ötször.

5. A boldogmondások szöveg- és ritmusépítésében a három ütemű sorok s ezen belül is a 3//3//3, illetve 3//3/3 tagolású sorok előfordulásának gyakoriságára alighanem érdemes fel- és odafigyelnünk, mégpedig függetlenül attól, hogy a bennük felsejlő verselési lehetőség a későbbiekben hogyan és milyen arányban valósul meg. Merthogy megvalósul, arra különböző verstörténeti korszakokból idézhetnénk példát.

MÓZES HUBA